

Dobszay László

A pálos zsolozsma múltja és jövője

Történeti bevezetés

Dobszay László zenetörténész, karnagy, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egyházzenetan-szakának prof. emeritusa (MTA-TKI-LFZE Egyházzenei Kutatócsoport).

A középkori szerzetesrendek liturgiájuk kialakításában két lehetséges utat követhettek vagy ezeket kapcsolhatták össze. Beilleszkedhettek környezetük, egyházmegyék liturgikus gyakorlatába (esetleg némi sajátos színezettel módosítva azt), vagy egy leszármaztatott (átvett) liturgiát nyilvánítottak saját rendjük liturgiájává (ismét szükség szerinti, kisebb módosításokkal). Lehet, hogy a magyarországi pálos remeték a kezdet éveiben inkább az első utat követték. A hivatalos megalakulás idején azonban a második mellett döntöttek, s az így kialakult, most már rendi liturgiát nagy öntudattal őrizték századokig.

A döntésnek két indoka is lehetett. Egyrészt a rend római jóváhagyásának feltétele volt mindenféle bizonytalanság megszüntetése (ekkor fogadják el az ágostonos regulát is); másrészt számolhatunk Özséb, az egykori esztergomi kanonok hatásával is, aki egy, akkor már régóta megszilárdult, sajátos arculatú liturgikus gyakorlat tapasztalatát hordozta emlékeiben. Özséb hatása nem csak a rendi liturgia rögzítését döntötte el, hanem azt is, hogy miféle lesz ez a „leszármaztatott” liturgia. Mint sok más rend (például a domonkosok, ferencesek), a pálosok is a keletkezésük helyén követett liturgiát vállalták sajátjukként, csekély módosítással adván neki sajátos, rendi színezetet.

A pálosok tehát a római zsolozsma szekuláris (nem-benedeki) ágazatához csatlakoztak. Zsolozsmájuk lényegében az esztergomi officium, mely maga viszont a római bazilikák hiteles ősi hagyományát közvetítette a VIII–IX. századi frank elrendezés és a XI–XII. századi magyarországi megszerkesztés szerinti változatban. Ilyen értelemben a pálos officium egy negyedik nemzedéki liturgia (Róma — frankok — Esztergom — pálos módosítások), s mint ilyen, a XVII. századig jellemezte a rendet.

A XV. század vége felé valószínűleg a pálosoknál is végbement egy reform, mely azonban a tartalmat nem érintette, csupán megerősítette a kanonizált alakot, s összefüggésben állt azzal a más rendeknél és egyházmegyéknél is tapasztalható korabeli törekvéssel, hogy a gondos filológiát az egyházi hagyományokban érvényesítsék (vagyis hogy a hagyományt megbízható, a hibáktól megtisztított formában adják tovább). E szerkesztői munkát sürgette a könyvnyomtatás megindulása is: a pálos breviárium ötven éven belül három nyomtatott kiadásban jelent meg (ld. RMK, 1540). A reform hatását észlelhetjük a legjobb és legteljesebb ránk maradt pálos karkönyvben, a remetei kolostornak a zágrábi egyetemi könyvtárban MR 8 jelzet alatt őrzött, a XV–XVI. század fordulóján készült antifonáléjában.

A nyomtatott könyvek és az antifonále teljes azonossága megengedi, hogy az ezekben ránk hagyott szövegeket, dallamokat tekintsük a pálos liturgia mértékadó alakjának. Biztosak lehetünk abban, hogy ez a forma lényege szerint (elhanyagolható különbségekkel) megegyezik a XIII. század végén megállapított pálos liturgiával, sőt az esztergomi liturgia XIII. századi állapotával.

A korábbi időszakból alig áll rendelkezésünkre könyv. A Güssingben (Német-újjárt) őrzött, kéziratos breviáriumban (1/28) és a XV–XVI. századi, ma Sopronban lévő vesperáléban is vannak változatok. Ez azt sejteti, a pálos liturgia megállapodottsága nem zárta ki, hogy egyes kolostorok átvegyenek valamit szűkebb környezetük szokásaiból, vagy éppen egyéni megoldásokat alakítsanak ki. A források azonban nem engednek e dologban világos látást, s a következőkben nyugodtan követhetjük az MR 8 és a nyomtatott breviáriumok normáját.

Miben tért el a pálos breviárium az esztergomi liturgiától?

Elősorban abban, hogy az Esztergomban a XIV. századtól bevezetett csekély újításokat már nem vette át, s főként elzárkózott a késő középkor divatos offíciúmainak (Borbála, Dorottya, stb.) befogadásától. Ez is igazolja, hogy a pálosok XIII. századi állapotában vették át és őrizték Esztergom hagyományát. A pálos breviárium némileg hagyományőrző jellege mögött hivatalos állásfoglalás áll: olvashatunk a nyomtatott breviáriumban olyan megjegyzést, mely szerint a világi egyházak színes bővítményeit tudatosan elutasították.

A másik különbség az, hogy a rend, mely végül az ágostoni regulát követő szerzetesek családjába illeszkedett be, néhány apróságban az ágostonos hatásnak is engedett. Ez magyarázza, hogy Esztergomtól eltérően a pálosok —legalábbis a késő középkori mintakönyvek szerint— a matutínumban is énekeltek himnuszt.

A harmadik különbség a prima és a kompletórium puritánabb megfogalmazása, mint azt alább látni fogjuk.

A pálos breviárium érthető sajátossága Remete Szent Antal és Pál saját verses offíciúmanak felvétele a szanktoráléba.

Egy-két helyen előfordul, hogy egyes tételeket Esztergomtól eltérő, mai tudásunk szerint „pálos” dallammal énekeltek a remeterend tagjai.

A hangjelzett pálos könyvekre jellemző ezenfelül a régi esztergomi notációhoz való ragaszkodás egy olyan korszakban is, amikor környezetükben már más, korszerűbb kottaírások terjednek el, sőt maga Esztergom is „modernizálja” saját notációját.

A pálos offíciúmot a XVII. század elejéig következetesen és öntudatosan fenn tartották, még a Mohácsot követő nehéz évtizedekben is. Ezt világosan tanúsítja egyebek mellett a breviárium 1540-es újranyomtatása is. Valószínű, hogy ha a rend régi fényében, létszámában, fegyelmi állapotában dolgozhatott vol-

na tovább, az esztergomi officiumot rendi zsolozsmaként még sokáig, esetleg akár korunkig is fenntartotta volna.

Ám a megfogyatkozott, rossz állapotban lévő kolostorok 1600 körül már sürgős reformra szorultak. E fegyelmi reform a tridenti zsinat szelleméből következett, s nem csoda, ha a lepoglovai zsinat az V. Pius-féle („tridenti”) zsolozsma átvétele mellett döntött. Voltak ugyan próbálkozások, hogy a romanizált zsolozsmába becsempésszenek pálos elemeket (legvilágosabban ez a notációban mutatkozik meg, de olykor az új tridenti szövegeket is megpróbálták saját dallamaikra alkalmazni); hosszú távon azonban ennek már nem voltak esélyei. Annál kevésbé, mert a XVIII. századi (még pálos notációval jegyzett) zsolozsma-karkönyvek tanúsítják, hogy a közös zsolozsmaéneklés mindinkább visszaszorult, jó esetben a vesperásra korlátozódott.

A pálos zsolozsma helyreállításának igénye csak a II. Vatikáni Zsinat után, korunkban merülhetett fel. E helyreállítást (melynek természetesen némi korszerűsítéssel együtt van csak esélye) nemcsak a rend lelki identitásának kifejezése és táplálása indokolja, hanem az a sajátos szerep is, mely a magyar egyházi kultúra talán legjelesebb alkotásának, az esztergomi liturgiának művelésében a pálosokat egész dicsőséges középkori történetükön át jellemezte.

A pálos zsolozsma rövid leírása

Minden zsolozsmát három elemének leírásával tudunk jellemezni: e órák szerkezete, a zsolttárok elosztása és az *antiphonale officii* (valamint kiegészítőleg a kapitulumok, olvasmányok, kollekták gyűjteménye). Mivel a pálos zsolozsma lényegében az *officium Strigoniense*-vel egyezik, a kettőt együttesen írjuk le, jelezve a pálos eltéréseket is. Minthogy ma már nem számíthatunk arra, hogy az olvasó ismeri az esztergomi, vagy akár a római zsolozsma alkatát, leírásunknak a tényleges helyzetet kell tükröznie, s nem elégedhetünk meg a pálos különlegességek felsorolásával, (A részleteket illetően további tájékoztatást ad a szerző „Az esztergomi rítus” című könyvének 4. fejezete, továbbá az Egyházzenei Füzetek sorozatban megjelent, „A zsolozsma” című tankönyve.)

A órák szerkezete

A órák szerkezetét nézve az esztergomi-pálos liturgia mindenestől a római zsolozsmát követi úgy, ahogy ez legkésőbb az V. századra kialakult, s csekély változtatással fennmaradt a XX. századig.

A *matutinum* (középkori nevén olykor *vigília*) a fohászokkal (Domine labia mea ..., Deus in adiutorium) és az invitatóriummal (a 94. zsolttár és antifónája) kezdődik. Az esztergomi zsolozsmában nincs matutinum-himnusz, vannak olyan pálos források is, melyekben e tétel hiányzik. A jellemző pálos források azonban (ágostonos hatásra) közlik a himnuszt.

Vasár- és ünnepnapokon három nokturnus van, szerkezetük azonos: 3 zsol-tár (közös vagy külön-külön antifóna alatt), verzikus, 3 olvasmány, mind-egyik után rezponzórium. A első nokturnus olvasmányait általában a Szent-írásból veszik, a második nokturnus olvasmánya többnyire az egyházatyák írásaiból való, a harmadik pedig a napi evangélium magyarázata. A szentek ünnepein a második nocturnus olvasmánya többnyire a szent életrajza. Gyakorlati, főként a szentek zsolozsmáiban, hogy a második nokturnus az elsőben megkezdett szöveget folytatja (ilyenkör a bibliai szöveg elmarad).

Hétköznap egyetlen nokturnus van 12 zsol-tárral. Ezeket a zsol-tárok szövegéből vett, állandó antifónákkal éneklék, mégpedig 2–2 zsol-tárt egy közös antifóna alatt. A hétköznap három olvasmányát a Szentírásból veszik, szükség esetén az utolsó szakaszt az egybeeső liturgikus nap olvasmányával toldják meg. Ha a napnak saját evangéliuma van (nagyböjti hétköznapok, kántorböjti napok), a három olvasmány sok forrásban annak magyarázata.

A vasár- és ünnepnapi matutinumot a Te Deum fejezi be (kivéve a böjti napokat és időszakokat). Mivel a laudest hozzákapcsolják a matutinumhoz, a hosszú órának nincs saját befejezése.

A *laudes* (a középkorban néhol ezt hívják *matutinum*nak) a kezdő fohász (*versus ad laudes*) után öt zsol-tárt tartalmaz (mindegyiket saját antifónával). Ebből az első, a harmadik és az ötödik állandó, a második és a negyedik a hét napjai szerint változik. Ezután kapitulum következik (általában a napi szentlecke első mondata, hétköznap egy állandó szakasz), majd himnusz, melyet verzikus köt az evangéliumi kantikumhoz (*Benedictus*).

(A II. Vatikáni Zsinatra hivatkozva megújított liturgiában bevezetett gyakorlat, mely szerint a himnusz a laudes, a vesperás és a kompletórium óráknak is az elejére kerül, a teljes római zsolozsmatörténetben ismeretlen. A római rítus általános szabálya szerint az evangéliumi kantikumot tartalmazó órákban a himnusz e kantikum előtt, a zsol-tárok után áll, s így a óra mintegy két, mondhatni: egy ószövetségi s egy újszövetségi tömbre oszlik. A himnusz csak a kishórákban áll azok elején, illetve —ha egyáltalán énekelnek himnuszt— a matutinumban az invitatórium után).

A laudest a napi kollektá és a szokásos befejező fohászok (*Benedicamus, Fidelium animae*, stb.) zárják. A kollektát a primában és a kompletóriumban minden hétköznap, más órákban csak a bűnbánati napokon ún. précesz, egy zsol-tárversekből vett fűzér előzi meg.

A *vesperae* (vecsernye, vespera, vesperás) szerkezetileg a laudessel egyezik (kivéve a zsol-tárválasztás eltérő elvét, lásd alább). A bevezető fohász után 5 zsol-tár, többnyire saját antifóna alatt, nagy ünnepek első vesperásában többnyire *sub unica antiphona*. Ezután kapitulum, himnusz, verzikus, evangéliumi kantikum (*Magnificat*), majd kollektá és záró fohászok következnek. Az esztergomi-pálos gyakorlat szerint az ünnepek első és második vesperásába nagy rezponzóriumot toldanak be a kapitulum után; ez néha saját tétel, de általában a matutinum egyik rezponzóriuma.

A laudesben és a vesperásban a kollekták és a záró fohászok közé iktatódnak be a megemlékezések (*suffragium*, *commemoratio*, *memoria* — a napra eső kisebb, „elnyomott” ünnepről való megemlékezés és/vagy a védőszentekről, szándékokról szóló votív imádságok). Szerkezetük azonos: antifóna + verzikulus + könyörgés.

A *napközi kishórák* szerkezete azonos. A bevezető fohászt rövid himnusz követi, majd három zsoltár *sub unica antiphona*. Ezután kapitulum, rövid responsórium (*responsorium breve*), verzikulus, kollekták és záró fohászok. A kapitulum a terciában a napi szentlecke első mondata, a sextában és nónában annak további szakaszai; ha a napnak nincs saját miséje, akkor minden órában egy kijelölt, változatlan kapitulumot olvasnak.

A *prima* ettől zsoltárainak számában tér el (lásd alább), továbbá abban, hogy a kollektát hosszabb précesz vezeti be. A primához csatlakozik az *officium capituli*, vagyis a káptalanteremben tartott, a közösség életszervezését célzó paraliturgia, benne a martirológium olvasása, a kolostori szolgálatok kiosztása és megáldása, a nekrológium vagy obituárium olvasása. A pálos prima nem szerkezetében, hanem tartalmi elvében eltér az esztergomitól, amennyiben naponta azonos és az esetenkénti saját antifónán kívül semmi propriumot nem tartalmaz.

A *completorium* köztes helyen áll a nagyhorák és a napközi kishórák között. Négy állandó zsoltárt, ill. zsoltárszakaszt tartalmaz egyetlen antifóna alatt. Az esztergomi-pálos (és ugyanígy az újkori római) rítus szerint a himnusz a zsoltárokhoz kapcsolódik, mintegy azok újszövetségi megkoronázása. Erre következik a kapitulum, majd a pálos zsolozsmára jellemző módon az *In manus tuas* kisresponsórium (szemben Esztergommal, mely a nagyböjten kívül itt nem énekelte responsóriumot); ez a tétel egész évben azonos marad. A kantikumot itt is verzikulus kapcsolja az előzményekhez. A kollektát ismét hosszabb — nagyrészt zsoltárversekből álló — précesz vezeti be, s ebben kap helyet az Apostoli hitvallás, továbbá a Confiteor is. A kollekták után fohászok zárják a órát.

Fontos különbség, hogy míg Esztergomban az ünnepeken, ünnepi időszakokban a óra himnusza, kapitulum, verzikulus, kanticum-antifónája, sőt kollektája is változik, a pálosoknál a kompletórium az egész évben állandó. Csak néhány ünnepen van saját kapitulum és kanticum-antifóna, de soha nincs saját himnusz. Így a pálosoknál az ünnepekre rendelt esztergomi himnuszok egyike a matutinumban kap helyet (vagy akik ott nem énekelnek himnuszt, e szöveget egyszerűen elhagyják). Talán a kanticum-antifóna állandóságával függ össze az is, hogy a pálosok e tételhez (*Salva nos Domine vigilantes*) saját, egyénibb és kissé díszesebb dallamot használtak, melyet eddig sem Esztergomban, sem más hazai vagy külföldi hagyományban nem találtunk.

A fentieket táblázatban foglaljuk össze a következő rövidítéseket használva: N1, N2, N3 (1., 2., 3. noktornus); + = kezdő és záró fohászok; ps = zsoltár; ant = antifóna; Cant = evangéliumi kanticum; inv = invitatórium; l = lectio; R = responsorium prolixum; r = responsorium breve; w = verzikulus; cptlm = capitulum; H = himnusz; or = kollekták, könyörgés; TD = Te Deum

Vigília (matutínum)		Laudes, vesperás	Prima	Napközi kishórák	Kompletórium
vasár- és ünnepnap	hétköznap				
+	+	+	+	+	+
inv	inv				
(H)	(H)		H	H	
N1:					
3 ps (1/3 ant)	12 ps (6 ant)	5 ps (5 a)	3–8 ps (1 ant)	3 ps (1 ant)	4 ps (1 ant)
w	w				H
3 l (+ 3 R)	3 l (+ 3 R)	cptlm	cptlm	cptlm	cptlm
N2:		H	r	r	r
3 ps (1/3 ant)		w	w	w	w
w		Cant			Cant
3 l (+ 3 R)			(preces)		(preces)
N3:		or	or	or	or
3 ps (1/3 ant)		+	+	+	+
w			off. capituli		
3 l (+ 3 R)					
TD					

A zsoltárok elosztása

A latin rítusú zsolozsma alkatát, lelkiségét, hatását legátfogóbban a zsoltárelosztás határozza meg. Ez a római liturgia ősi hagyományeleme. Két előzményre vezethető vissza: a székesegyházak, plébániák gyakorlatára, ahol nem a teljes zsoltárkönyvet imádkozták, hanem az egyes órákhoz válogatott, többé-kevésbé állandó zsoltárokat (például az 50., 62., 148–150. zsoltárokat a reggeli imában, a 118. zsoltárt nap közben), — másrészt a Szent Benedek előtti szerzetesek imádságos életére, akik, a nap folyamán számsorrendben imádkozták a pszalteriumot, egyes kolostorokban mindennap a teljes zsoltárkönyvet (*psalterium currens*). A római zsolozsma e kettőt nagyszerűen ötvözte, s rendszere lényegében változatlanul fennmaradt a XX. század elejéig.

A római elosztás igen korán, valószínűleg már a IV. században kialakult. Ennek ugyan nincs közvetlen tanúja, de a kikövetkeztethető V. századi változat már egy kisebb átrendezés eredménye (lásd alább), tehát régebbi előzményre megy vissza. Ezt az V. századi elosztást alkalmazta Szent Benedek is szerzeteseinek napirendjéhez. A római zsoltárrend egy, a Tridenti Zsinat utáni csekély módosítástól eltekintve 1500 éven át azonos szekuláris rítusban, az egyházmegegyekben éppúgy, mint a nem-benedeki szerzetesrendekben. Jelentősebb átrendezés csak a X. Piusz-féle reformmal történt; így a XX. századi papság már nem is emlékezett a római örökségre, s a Bugnini-reform könnyen szakíthatott a római zsolozsma teljes, sok évszázados zsoltárszerkezetével.

A római zsoltárrendet őrizte valamennyi egyházmegegye, így az esztergomi is. Következésképpen a római, az esztergomi és pálos zsoltárelosztás egymástól nem különbözik: az egyiket leírva a másikról is tudósítottunk. Leghelyesebb, ha ezt a két ősi elem, a válogatott zsoltárok és a folyamatos zsoltározás figyelembevételével tesszük meg.

A római rítus szerint a napközi kishórákban mindennap a 118. zsoltárt, a Törvény melletti elkötelezettség imádságát mondjuk. A bibliai zsoltár a héber ábécé 22 betűje szerint oszlik nyolcverses szakaszokra. Szent Benedek ezt a szakaszolást követte, amikor a zsoltárokat elrendezte. A továbbiakban ezt alfabetikus szakaszolásnak nevezzük, és arabs számokkal jelöljük. A római liturgia azonban két-két szakaszt összevonva 11x16 verses egységeket alakított ki. A tizenegyből kettőt a primában, hármát-hármát a terciában, szextában, nónában imádkoztak, naponta ismételve őket. Ezt a továbbiakban római szakaszolásnak nevezzük, és az összevont szakaszokra + jellel utalunk (például: 1. szakasz = alef, 2. szakasz = beth, a római rendszerben egy zsoltárszakasz-ként, egy Gloria alatt: 1+2).

A primában imádkozott két tizenhat-verses szakaszt egy kezdő zsoltár egészíti ki a hármás számra: vasárnap a húsvéti tartalmú 117. zsoltár, hétköznapokon a rövid 53. zsoltár (vasár- és ünnepnap néhol mindkettőt megtartották, a zsoltárokat pedig a középkorban kiegészítették a szintén zsoltárként énekelt, ún. Atanáz-hitvallással [*Quicumque*]). A vasárnapi prima sajátjára alább még visszatérünk, s akkor érintjük a tridenti módosítást is.

A kompletórium zsoltárai is állandóak. Eredetileg csak a 4., 90. és 133. állhatott itt, valószínűleg később szűrték be (nagyon helyesen) a 4. után a 30. zsoltár 1–6. versét, mely az Üdvöztőnek a kereszten elmondott „esti imáját” idézi (*In manus tuas Domine commendo spiritum meum*). Így kapott végülis a kompletórium négy (három rövid és egy kevéssel hosszabb) zsoltárt.

A laudesben az első, a harmadik és az ötödik zsoltár állandó: ezek azok a szakaszok, melyek ősi idők óta (nemcsak a római rítusban) a reggeli imádság állandó elemei voltak. Első helyen a bűnbánatot kifejező 50. zsoltár (helyette vasár- és ünnepnapokon az ünnepi 92.). A harmadik helyen a reggeli ébredés zsoltáraként az összekapcsolt 62. és 66. hangzik. Az ötödik helyen régi (még az ószövetségre visszamenő hagyomány alapján) az összekapcsolt 148–149–150. mint egy zsoltár, közös doxológia és közös antifóna alatt.

A második helyen minden nap saját reggeli zsoltárát imádkozzák (mind-egyikben utalás a reggelre, a fényre). Vasárnap a 99. zsoltárt (nagybőjtben helyette a 117. zsoltárt), majd hétfőtől sorban: 5., 42., 64., 89., 142., 91. (A péntekszombati számcsere oka a két zsoltár tartalmában található.)

A negyedik helyen vasárnap a három ifjú hálaénekét, a *Benedicite*-t imádkozták, méghozzá nemcsak a római rítusban, de számos keleti rítus szerint is. Hétköznap e zsoltár helyén a hét napjai szerint változó ószövetségi ének áll: ezeket már Szent Benedek a római rítus sajátjaként emleget („sicut psallit Romana ecclesia”).

Míg az eddigi órák a válogatott, állandó zsoltároknak adnak helyet, addig a psalmodia currens számára két óra van kijelölve: a matutínus és a vesperás. Az előbbiben az 1–108. zsoltárt, az utóbbiban a 109–147. zsoltárt kell végigimádkozni, kihagyva a más órákra már kiválasztottakat (lásd fentebb).

Amíg az ősegyház a vasárnapra hosszú vigíliával készült, benne valószínűleg 24 zsoltárt imádkoztak (1–25, kihagyva a hétfői laudesben mondott 5. zsoltárt, de megtartva az ekkor még nem rögzült kompletóriumból a 4.-et). Amikor viszont az ünnepi zsolozsmában a 3x3 zsoltáros matutínium lett rendszeres, a korábbi beosztást ehhez kellett idomítani. A legkorábbi fennmaradt források már egy ennek megfelelően módosított rendet közölnek: a 21–25. zsoltárt áttették a vasárnapi prima első zsoltára elé. Így alakult ki a vasárnapi, ún. „longa prima”. Mivel e megoldás rendkívül megnyújtja a vasárnapi primát, a tridenti zsinat után e zsoltárokat egyesével elosztották a köznapi primák között — ezzel azonban kissé meggyengítették a prima szilárd szerkezetét.

Ám a matutínumban még így is 18 zsoltár maradt (1–20., kivéve most már a kompletórium 4. zsoltárát is). A számszerűség érdekében az első 12 zsoltárt összevonták 3 x 4 zsoltáros szakaszokba, így látszólag az első noktornusban is csak 3 zsoltár hangzik el. Hétfőn a 26. zsoltárral kezdve, tizenkét zsoltáronként haladva, kihagyva a másutt imádkozottakat éppen hat nap alatt érünk el a 108. zsoltár végére.

A vesperás psalmodia currens-e a 109. zsoltárnál indul. Ha kihagyjuk a 117., 118., 133., 142. (azaz a más órákra kijelölt zsoltárokat), éppen 7x5 zsoltárt kapunk.

A római zsoltárszerkezet táblázatos formában ez (a psalmodia currens-t dőlt betűvel különböztetjük meg, de a kihagyott zsoltárokat itt nem jelöljük):

	<i>vasárnap</i>	<i>hétfő</i>	<i>kedd</i>	<i>szerda</i>	<i>csütörtök</i>	<i>péntek</i>	<i>szombat</i>
matut.	1+2+3+6, 7–10, 11–14 // 15, 16, 17 // 18, 19, 20	26–37	38–51	52–67	68–81	82–95	96–108
laudes	92, 99 62+66 Benedicite 148–150	50, 5 62+66 Confitebor 148–150	50, 42 62+66 Ego dixi 148–150	50, 64 62+66 Exsultavit 148–150	50, 89 62+66 Cantemus 148–150	50, 142 62+66 Dñe audivi 148–150	50, 91 62+66 Audite caeli 148–150
prima	21–25, 117, 118/1+2, 3+4 Quicumque	53, 118/1+2, 3+4					
tercia	118/ 5+6, 7+8, 9+10						
szexta	118/ 11+12, 13+14, 15+16						
nóna	118/ 17+18, 19+20, 21+22						
vesp.	109–113	114–120	121–125	126–130	131–136	137–141	143–147
kompl.	4, 30 (1–6. vers), 90, 133						

Az antifonále

Az esztergomi-pálos antifonále leírása e cikk keretei közt két okból lehetetlen. Egyrészt több ezer tételről van szó. Másrészt nem minden olvasó ismeri azt az esztergomi zsolozsmát, amelyhez a pálost viszonyítani tudná, nem föltétlenül ismeri azokat a középkori zsolozsmafajtákat, amelyekhez az esztergomit viszonyíthatná, sőt lassanként már ún. tridenti formájában sem sokan ismerik azt a hagyományos római officiumot, amelyhez képest jelezhetnénk a sajátosságokat. Így meg kell elégednünk néhány jellemző mozzanat felsorolásával.

Mindenekelőtt általánosságként kiemeljük, hogy bár a készlet alaprétege a római örökséggel, más rétege a frank kiegészítéssel vagy annak közép-európai változatával azonos, az antifónák, rezponzóriumok sorrendje és elosztása azonosíthatóan egyéni jelleget ad az esztergomi-pálos zsolozsmának.

Általánosságként említjük azt is, hogy középkori könyveink két műfajban többlettételeket is tartalmaznak, melyeknek felhasználása jellemző. A vasárnapi vigíliák rezponzóriumtöbbletét általában az adott hét köznapjain énekeltek (a fontos heteken ki is jelölve, hogy mely napokon és milyen sorrendben kerüljenek sorra, egyébként a közösség másodlagos szabályozására hagyva elosztásukat). Hasonlóképpen a hétköznapokra toldottak át azok a további Magnificat-antifónák, melyek a vasárnapi evangélium szövegét dolgozták fel.

A pszaltérium antifónái nagy többségükben római törzsanyagot őriznek. A vasárnapi laudes antifónasorozata (*Indutus est, Gloria et honor, Deus misereatur, Benedictio et claritas, Sanctus sanctus*) frank kori, s jellemzően a közép-európai szokáshoz tartozik. A magyar rítusokra s ezen belül a pálosokra jellemző, hogy a vasárnapi longa prima-ban a 21–25. zsolttárokhoz kettesével antifónát adtak, majd a zsolttárok végéhez illesztett Atanáz-hitvallást egy késői stílusú, terjedelmes antifóna (*Benedicat nos Deus Pater*) alatt énekeltek. A középkorban eléggé általános szokás volt — a pálosok is ezt követték —, hogy a vasárnapi kishórákhoz a Szentháromság zsolozsmájából vettek antifónákat (*Adesto Deus, Te unum, Te semper idem*).

Magyar jellegzetesség a vasárnapi vesperás szép rezponzóriuma (*Quam magnificata*). Szövege egyezik ugyan a bencésekével, de míg amaz responsorium breve, ez egyéni dallamú, melizmatikus prolixum. Hazánkon kívül eddig csak a firenzei dóm katedrálisának könyvében talákoztunk vele.

Itt említjük meg az esztergomi-pálos zsolozsma azon sajátosságát is, hogy a vásár- és ünnepnapok mindkét vesperásában responsorium prolixumot énekeltek: az első vesperásban a matutinumból vesznek előre egy kiválasztott tételt; a második vesperásra az ünnepi időszakokban szintén matutinum-responzóriumot jelölnek ki, az évközi időben pedig a fent említett, saját tételt.

A temporále élén a magyar rítusok egyik leginkább egyedi megoldását találjuk: a négy ádventi vasárnapot első vesperásukban egy sajátosan válogatott antifónasor vezeti be (*A diebus antiquis, Dominum Salvatorem, Gabriel angelus, Maria*

dixit, Respondens angelus). A pálos rítus szerint (eltérően Esztergomtól) a kompletórium ádventben is az évközi rendet tartja. Esztergommal egyezik viszont a vasárnapi kishórák antifóna- és rezponzórium-sorozata (*Bethlehem non es a primában*, a Római levélből vett három mondat a többi kishórában, az esztergomi-tól eltérő sorrendben: *Scientes, Nox praecessit, Hora est*; a rövid rezponzóriumokat az esztergomi rítus egészen egyéni megoldása szerint a vigília három verzikulásából alakítják ki: *Egredietur virga, Egredietur Dominus, Ex Sion species*).

Az ádventi kántorbőjti napok saját invitatóriumot kapnak (*Surgite vigilemus*, hosszabb és rövidebb változatban). A negyedik ádventi vasárnap Benedictus-antifónája (*Dixerunt Pharisei*) esztergomi sajátosság. Az általános magyar szokásokkal ellentétben a pálosok nem egészítik ki az O-antifónák alapsorozatát továbbiakkal. Esztergom sajátossága ádvent utolsó hetének többszörös kiemelése: a normann eredetű invitatórium (*Praestolantes*), a matutínumhoz s a vesperáshoz adott két antiphona sola (*Domine Deus virtutum, Dicite pusillanimes*; mindkettő magyar szerzemény), a 12 *Clama*-rezponzórium beosztása az utolsó hétre, a szombatra összeválogatott 5 laudesantifóna (*Constantes, Intuemini, Veniat iterum, Exspectetur, Ecce Deus noster*). Esztergommal közös, szép sajátosság az is, hogy a *Levate capita* tételt antiphona solaként december 24. matutínumzsoltsárai fölé rendelik. Csak az esztergomi-pálos zsolozsmában láttam mindeddig ugyanezen nap szextájának rezponzorium breve-jét (*Iniquitas terrae*).

A karácsonyt a Magyarországon általános, de azon kívül sehol nem ismert szokás szerint az *Ave spes nostra* antifóna vezeti be, melynek szólistái gyertyás menettel vonulnak az oltár elé. Átveszik a pálosok Esztergom egy másik egyedülálló sajátosságát is: a vesperáshoz összeválogatott antifónák (*Scitote, Rex pacificus, Magnificatus est, Orietur, Dum ortus*) végére egy zoltár nélküli, hatodik antifónát csatolnak (*Gaude et laetare Ierusalem*). A karácsonyi kompletórium a pálosoknál is kiváltságos: saját himnusza (*Lux mundi beatissima*), verzikulusa (*Benedictus qui venit*), Nunc dimittis-antifónája (*Completi sunt dies*) van, bár az *In manus tuas* rezponzórium évközi marad. A pálosok is ismerik karácsony éjszakája harmadik rezponzóriumának trópusos bővítését (*Missus ab arce*), sőt azzal büszkélkedhetnek, hogy csak náluk maradt fenn az ennek előadására vonatkozó utasítás (a verzus melizmáját és a trópust egyszerre kell énekelnie két-két szólistának). Az első vesperás himnusza (*Veni Redemptor*) és a laudésé (*Corde natus*) a középkorban általánosan elterjedt, csupán a „tridenti” breviáriumból maradt ki.

A kishórákra összeválogatott antifónák (*Lux orta est, Gaudeamus omnes*, stb.) beilleszkednek a közép-európai szokásrendbe. Ugyanígy a karácsony nyolcadában énekelt kommemorációs antifónák is, bár ezek csekély száma (csupán a következők: *Hodie intacta, Pastores loquebantur, Glorificamus te, Pastores dicite, Nato Domino*) alighanem a pálosok puritán hajlamával magyarázandó.

Szent István vértanú napján az első vesperás Magnificatjához az *Ave protomartyr Stephane* antifónát éneklik, a vigíliában pedig (Esztergommal egyezően) a *Beatus Stephanus* kezdetű históriát. Az ezredforduló körül keletkezett,

új stílusú ciklusok alkotják a következő két nap matutínumentifóna-sorozatát is (első tételeik: *Ioannes Apostolus, Herodes videns*). János napjának invitatóriuma szintén az esztergomi liturgia normann örökségéhez tartozik (*Crucifixum Regem*). Esztergom hatása magyarázza, hogy a pálosok is felvették zsolozsmájukba Becket Tamás szép verses officiumát (*Assunt Thomae martyris, Summo sacerdotio, stb.*).

A karácsony elmúltával a kompletórium (már vízkeresztkor) visszaáll évközi rendjébe. A vízkereszt zsolozsma laudesében a pálosok (Esztergomtől eltérően) az *A Patre Unigenitus* őskeresztény himnuszt éneklék. Vízkereszt nyolcada alatt a készlet új rezponzóriumokkal és kantikumantifónákkal bővül (például R. *Hic est dies praeclarus*; AA. *Baptizat miles regem, Pater de caelis, Aqua comburit*), majd a nyolcadnapon a pálosok is éneklék az ünnep frank bővítményeként a *Veterem hominem* antifónasorozatot.

A vízkereszt utáni évközi idő „de psalmista” rezponzóriumai megfelelnek az általános római gyakorlatnak. Közép-európai jellegű a vasárnapi első vesperásokra asszignált *Peccata mea* antifóna, de néhány egyházzal egyezően a pálosoknak is saját antifónáik vannak a vízkereszt utáni 5–6. vasárnapra (*Confiteor tibi Domine, Venite ad me omnes, Iugum enim meum*).

A böjtelő vasárnapjain ismét több közép-európai és sajátosan magyar vagy esztergomi jellegzetességet alkalmaz a pálos breviárium. Hetvenedvasárnap mindkét többletrespónzóriuma (*Ubi est Abel, Ecce Adam*) bekerül a főanyagba. Esztergom normann forrásból vett át egy sorozat, Noéről szóló rezponzóriomot, s így hatvanedvasárnapnak saját rezponzóriumciklust adhatott. Ezekkel együtt érkezett két Magnificat-antifóna is: a *Loquens Dominus ad Noe* hatvanad-, a *Dum staret Abraham* pedig ötvenedvasárnapra.

A böjtelő és a nagyböjt esztergomi sajátosága, hogy a nokturnusok zsolotárait nem időszakai, hanem az evangéliumból választott antifónákkal látják el (például az első nokturnusé hetvenedvasárnap: *Ite et vos in vineam*; ötvenedvasárnap: *Caecus sedebat*, a nagyböjt 2. vasárnapján: *Domine dimitte, stb.*).

A nagyböjtben a pálos szokásrend két dologban jelentősen eltér az esztergomitől. Míg Esztergom minden hétnek saját himnuszt ad a vesperáshoz és laudeshez, e nagy készletből a pálosok egy állandó himnuszrendet állítottak össze: vesperásra a köznapokon *Ex more docti*, vasárnap *Aures ad nostras*, matutínumra: *Audi benigne*, laudesre: *Iam Christe sol*. Másrészt a kishórákra és a köznap vesperásra Európa-szerte jellemző rezponzóriumsorozatokat állítottak össze, egyet az 1–2., egyet a 3–4. hétre. A pálosok azonban a teljes négy héten át az első sorozatot énekeltek (első tétele: *Participem me fac*; vesperás: *Spes mea Domine*).

A kompletórium a himnuszt kivéve (*Christe qui lux es et dies*) a nagyböjtben is az évközi, vagyis a pálosok nem veszik át Esztergom szokását, mely csakis a nagyböjtben rezponzóriomot énekeltek, de nem a pálosoknál egész évben (a nagyböjt alatt is) énekeltek brevét, hanem egy kéthetente változó, sajátos sorozatot. A prima antifónája vasárnap: *Cum videris nudum*, hétköznap: *Vivo ego*.

A kompletórium a Szenvedés idejében sem változik, de Esztergommal egyezően különleges kialakítású a nagyhét első három napja: mindnek saját invitatóriumuma van; saját antiphona sola járul a nokturnus és a vesperás zsolttáraihoz (hétfő: *Infirmata est, Non sis mihi*; kedd: *Tibi revelavi, Recordare mei*; szerda: *Quia ego tecum, Consilium fecerunt*); a vesperásban nagyresponzóriumot énekelnek (szerdán esztergomi különlegességként a *Vadis propitiator* Mária-siralmat!); a kishóráknak e három napban saját antifónáik vannak, kettő Mária-Magdolnáról, kettő Péterről (*Mittens haec, Quid molesti, Ancilla dixit, Rogabo Patrem*).

A szent háromnap (triduum sacrum) rendje megegyezik az általános római azon belül az esztergomi rítusával.

Húsvét hetében az általános római (ezen belül esztergomi) szokásokkal egyezően elmarad a kapitulum, a napközi órák responzóriuma, a himnusz, és a napnali órák közepén a mise graduáléját és allelujáját éneklük. A nokturnusban csak három zsolttár van, ezekhez az oktáva alatt az ünnepnapi antifónát, azután egy másikat (*Cognoverunt Dominum*) énekelnek. A nyolcad lejártával a laudesben is csak egyetlen antifóna tartozik a zsolttárokhoz (*Gavisi sunt discipuli*). A kishórákhoz szóló saját antifóna- és responzóriumsorozat Esztergoméval egyezik (a. *Iesum qui crucifixus est*, r. *Quem quaeris mulier*, stb.)

A pálosok húsvéti himnuszrendje: vesperás: szombaton-vasárnap *Chorus novae*, azután: *Ad cenam Agni*; matutínium: *Aurora lucis rutilat*; laudes: *Sermone blando* [az előbbi folytatása]).

A kompletórium évközi, csak a kantikumhoz van saját antifóna (az oktáva alatt: *Alleluia pascha nostrum*, azután: *Alleluia resurrexit Dominus*).

Mennybemenetel és pünkösd ünnepét (éppúgy, mint Esztergomban) egyegy antiphona sola indítja (*Ascendens Christus in altum*, ill. *Veni Sancte Spiritus*; ez utóbbit a kishórákban is megismétlik!). Himnuszok Mennybemenetelkor: *Festum nunc celebre* (vesperás), *Iesu nostra redemptio* (matutínium), *Aeterne rex altissime* (laudes), pünkösdkor: *Veni creator* (vesperás), *Beata nobis gaudia* (matutínium), *Iam Christus astra* (laudes). A kompletóriumban továbbra is csak a kantikumantifóna saját (*Alleluia ascendens*, ill. *Alleluia Spiritus Paraclitus*).

Szentháromság ünnepén Lüttichi István Európa-szerte elterjedt históriáját mondják (invitatórium: *Deum verum*), a laudesben a verzusokkal felszerelt antifónákat (*O beata et benedicta*). Pálos sajátágnak látszik a laudes himnusza (*O Trinitas laudabilis*) és a második Magnificat-antifóna (*Gratias tibi Deus*). Az úrnapi officium az általánosan bevett típus.

A Szentháromság utáni hetek zsolozsmái (a vasárnapok antifónái és a scriptura occurrens-hez tartozó responzóriumciklusok) megegyeznek az általános európai rendszerrel, illetve annak esztergomi változatával. Esztergomtól (valószínűleg: annak későbbi újításától) eltérően októberre és novemberre a pálosok nem vesznek új invitatóriumot.

Végül megemlítjük még a Dedicatio első vesperásának öt esztergomi antifónáját (*Pax huic, In dedicatione, Benedic Domine, Sanctificavit, Praesta Domine*), s azt,

hogy a halotti zsolozsmát a pálosok nem a *Circumdederunt* invitatóriummal kezdik, hanem a *Regem cui omnia vivunt* antifónával.

A pálos szanktorale mértéktartó: tartalmazza az ősi római zsolozsmákat, a legfontosabb középkori bővítményeket, a magyar szentek zsolozsmáiból Istvánt, Lászlót és megemlékezést Adalbertről, két saját rendi officiumot, de nem vesz tudomást a késő középkori divatos szentek saját anyagáról.

A sanctorale szerkezeti rétegzettsége megfelel az általános szokásoknak: egyes esetekben teljes *historia propria* van a szentről; néhány esetben a laudes antifónáiból (és esetleg három responzóriumból) álló kisebb zsolozsmát használnak, ezután következik az a fokozat, ahol megelégszenek a saját Magnificat- (esetleg Benedictus-) antifónával, végül az oráció és a legendán kívül mindent a komúnéból vesznek.

A pálos zsolozsma teljes officiumai: András, Miklós, Szeplőtelen Fogantatás (csak az 1540-es breviáriumban), István vértanú, János apostol, Aprószentek, Becket Tamás, Remete Szent Pál és Szent Antal, Sebestyén, Ágnes, Vince, Pálforduló, Gyertyaszentelő Boldogasszony, Ágota, Gergely, Gyümölcsoltó Boldogasszony, Adalbert, Szent Kereszt Megtalálása, Keresztelő Szent János, László, Péter-Pál, Sarlós Boldogasszony, Mária Magdolna, Anna, Lőrinc, Nagyboldogasszony, István király, Ágoston, Kisboldogasszony, Szent Kereszt Felmagasztalása, Mihály, Orsolya, Mindenszentek, Márton, Erzsébet, Cecília, Katalin.

Rövid zsolozsmák: Luca, János és Pál, Hippolit, Keresztelő János Fővétele, Bereck, Kelemen.

Csak kantikum-antifónával: Tamás, Péter Székfoglalása, György, Divisio apostolorum, Tibor, Márk, Fülöp és Jakab, Ioannes ante Portam Latinam — az utóbbiak ünnepein a szentek húsvéti komúnéját veszik.

Mértéktartó maga a komúné is: az apostolok, evangelisták, egy vértanú, több vértanú, hitvalló, szent szüzek és Mária zsolozsmáit találjuk meg, de elmaradnak a késő középkori kiegészítések (például: de vidua).

A pálosok saját anyagához tartozik Remete Szent Antal (*Antonius vir inclitus*) és Remete Szent Pál (*Aquarum secus alveum*) verses zsolozsmája.

Említésre méltó még, hogy Sarlós Boldogasszony ünnepén a pálosok nem az esztergomi, prózai officiumot mondják, hanem az Adam Easton-féle *Accedunt laudes virginis* verses históriát.

Érdekes Szent Ágoston zsolozsmája. A magyar egyházmegyék ennek első vesperását eredetileg egyetlen antifóna alatt énekelték (*Laetare mater nostra*), ám a pálosok —nyilván ágostonos közvetítéssel— hozzájutottak a teljes vesperás szövegéhez, ám valószínűleg dallam nélkül. Mivel patrónusuk tiszteletét nem akarták csorbítani, maguk alkották meg a 2–5. antifóna dallamát. Később néhány magyar egyházmegyéhez eljutott a „hivatalos” dallam is, ám a remeterend ekkor már nem változtatott a zenén; így a zsolozsma szövege összeköti, de ehelyütt a dallam elválasztja egymástól Esztergomot s a pálosokat.

A pálos zsolozsma helyreállítása

Közvetlenül a zsinat után —a saját hagyományok tisztelete és a jogos sokszínűség zsinati eszméitől ihletve— több egyházmegye és szerzetesrend fáradzott ősi zsolozsmája helyreállításán. A Bugnini-liturgia bevezetése után ezek a törekvések alábbhagytak, és részben egy erős központosító irányzat érvényesült, részben —ezzel éppen ellentétben— a korábbi rítusok hordozóinál jóval kisebb közösségek próbálták saját liturgikus szokásaikat kidolgozni. Úgy tűnik, a legutóbbi években ismét igény mutatkozik arra, hogy a szerzetesrendek identitásukat és lelkiségüket saját —szükség szerint korszerűsített— zsolozsmájukhoz való visszatéréssel erősítsék meg.

Ebben a szellemben merül fel a pálos zsolozsma restaurációjának lehetősége is. Sőt azt is kimondhatjuk, hogy ezzel a rend saját köreit meghaladó küldetést vállalhat: a nagy becsű esztergomi zsolozsma valamiféle (rendi változatú) megőrzését. Az alábbiakban a megvalósítás lehetőségeit vizsgáljuk úgy, ahogy a már megindult előkészítő munkában kikristályosulni látszik.¹

A restauráció elvei

A pálos zsolozsma helyreállítását úgy kell elvégezni, hogy a rítus lényege megőriztessék, de az életforma különbségeiből adódó bizonyos egyéni különbségek érvényesíthetők legyenek. Nem látszik ugyanis kívánatosnak, hogy maga a rítus a teljesítés lehető legalsó szintjéhez igazodjék. Sőt éppen ellenkezőleg: az lenne kívánatos, hogy az elvi norma annak *teljes* megtartása legyen, s ehhez képest lehessen a *részleges* teljesítés szabályait meghatározni.

Ennek értelmében a pálos zsolozsma megvalósításának három szintjét lehet elképzelni.

1. Az első a teljes hagyományos zsolozsma végzése (legfeljebb néhány következetlenség vagy alkalmatlanság kiküszöbölésével, vagyis olyan reformmal, mely a rítus folyamatos továbbélése esetén is bekövetkezhetett volna). Nagyon üdvös lenne, ha éppen egy alapvetően szemlélődő rendben lennének olyan közösségek vagy egyének, akik rá tudnak szánni naponta két órát a teljes zsolozsma elmondására vagy naponta három órát annak eléneklésére. A konvencionális életforma ugyanis az Egyház régi felfogása szerint nemcsak az egyéni

¹ P. Boros J. József OSPPE provinciális perjel úr 2003. február 25-én kelt levelében hivatalosan felkért arra, hogy a testvérek segítségével a pálos rend ősi zsolozsmájának felélesztését a kor mai igényeihez való alkalmazásával elvégezzem, s e munkában messzemenő támogatásáról biztosított „megadva mindenemű segítséget, amelyre e munka folyamán szükség lehet”. Ezúttal is megköszönve a megtisztelő bizalmat, a jelen cikk az egész munkához és különösen a kiadás előtt álló első kötethez szeretett volna történeti megalapozást adni. — (Időközben a pálos pszaltérium teljes anyaga elkészült, a rend magyarországi vezetése azonban mindmáig nem mutatott további érdeklődést iránta. Csak remélni tudjuk, hogy a folyamatot megakasztó problémák nem fognak véglegesen útjában állni a pálos és az egyetemes magyar szertartási élet szempontjából oly jelentős vállalkozásnak. *A Szerk.*)

imádságok, áhítatformák, elmélkedések nagyobb számát jelenti, hanem mindenekelőtt a liturgiában való elmélyedést.

2. Számolnunk kell azonban azzal, hogy a lelkipásztori munkában vagy egyéb szolgálatokban serénykedők e teljes zsolozsmát legfeljebb alkalmoszerűen (például lelkigyakorlatos visszavonultság idején) tudnák teljesíteni. A zsinat után megnyílt lehetőségek felhasználásával (elsősorban azzal, hogy a zsolotároskönyvet nem egy hétre, hanem hosszabb időre osztjuk el), megalkotható a zsolozsma egy olyan mintakiadása, mely a hagyományt megőrzi, ugyanakkor elvégzése a joggal megkívánt, de ésszerű mértékű erőfeszítéssel teljesíthető.

3. Végül lehetséges, hogy egyes közösségek és egyének (különösen a zsolozsmát csak önkéntesen imádkozók), vagy alkalmoszerűen a rendszeresen zsolozsmázók is további engedményeket igényelnek, azt, hogy meghatározassék mintegy a zsolozsma teljesítésének legalsó szintje. Ez azonban nem kívánja egy különleges, „minimál-offícium” kidolgozását, hanem csak olyan szabályok meghatározását, melyek inkább a normatív zsolozsmáskönyv használati módját jelzik, s melyeknek alkalmazásáról a törvényes eljáró dönthet.

A legmagasabb szintről itt alig kell beszélnünk, hiszen az maga a történelmi pálos offícium. Legfeljebb az lehet a kérdés, hogy kerüljön ez a mai imádkozó kezébe. Igen dicséretes lenne, ha ez valaha mintegy Documentum Paulinum gyanánt megjelenhetne. Most azonban inkább arra gondolhatunk, hogy a középső szint, a mai „editio typica” kiadásába befoglaljuk azokat a tudnivalókat, melyek szerint a teljes zsolozsma is elvégezhető.

Az alábbiakban ismét végigvesszük a zsolozsma három lényegi elemét. Előbb megadjuk a középső szint kialakításának elveit, majd röviden felsoroljuk a lehető további engedmények körét.

A hórák szerkezete

A hórák szerkezete nemcsak a pálos, hanem általában: a római zsolozsma lényegi eleme. Abban nem is lenne indokolt jelentősebb változást tenni. Meg kell őrizni az egyes hórák eltérő hosszúságát és felépítését, hiszen azok végső soron a zsolozsma lelkiségét foglalják magukba. Hasonlóképpen semmi ok arra, hogy olyan ősi elemek, mint például a himnusz helye (melyet már Szent Benedek Regulája rögzít) változást szenvedjenek. Mint látni fogjuk, csak a köznap matutínumban kellene megfontolni némi módosítást, továbbá a II. Vatikáni Zsinat után felvetődik a prima megtartásának kérdése. Ezt figyelembe véve haladjunk tehát végig a hórakon!

A vasárnapi hosszú vigília egykor elvileg 3x3, gyakorlatilag 18 zsolotárt foglalt magába. Az ünnepi offícium szerkezetét s hármas ritmusát megtartva, de a vasárnap méltóságát kiemelve ma a 3x3 (tényleges) zsolotár bizonyul a lényegét megőrző, ugyanakkor mérsékelt megoldásnak. Egyébként a vasár- és ünnepnap matutínum szerkezete nem kíván változtatást. Az ad libitum himnusz énekléséről vagy elhagyásáról itt is, a köznapokon is, az eljáró dönthet.

A köznapi vigília 12 osztatlan zsolnárból állt. Az egyházatyák e számot még Szent Ignác vértanú látomására vezették vissza. Emellett tudunk más, kivételes rendszerekről is, de közös, hogy mindegyiket a hármas szám jellemzi. A középkorban a húsvéti időszak alatt csak három (osztatlan) zsolnárt imádkoztak. Egy-egy bencés nokturnusban hat-hat volt a —szükség szerint dividált— zsolnárok száma. A X. Pius féle reform hétköznapiakra is 9 zsolnárt rendelt. Úgy gondoljuk, a hármas minimum a pálosoknál csak plébániákon, kórusimára nem kötelezett közösségekben, vagy rendkívüli alkalmakkor jöhet szóba. A zsolnározás ilyen lerövidítése ugyanis a hora lényegét, az elmélyült, az időből nagyobb részt Istennek szentelő szemlélődő zsolnárimádságot veszélyeztetné, s a hora zsolnáradagját a napközi kishórák szintjére szállítaná le. A következő fejezetben látni fogjuk, hogy a zsolnárok megfelelő beosztása, a dividálás alkalmazásával együtt többféle rendszert megenged.

— Akik a legteljesebb zsolnázmát végzik, megtarthatják a hagyományos rendszert.

— Akik a tizenkettes számot tartanák, azok (a dividálás alkalmazásával) két hét alatt mondanák el a zsolnáraryagot (éppúgy, mint a milánói egyház ambrozián zsolnázmájában).

— Akik viszont a hatos számot követik, négy hét alatt jutnának a zsolnáros-könyv végére (mi ezt tartanánk a kívánatos elvnek).

A háromzsolnáros rendszer vagy nagy nyolchetes ciklust tételez fel, vagy (zsolnázmára nem kötelezettek esetében) válogatott zsolnárimádságot javall. A harmadik szint szerinti könnyítés e órában éppen a zsolnárok számának csökkentését jelenti.

A *Liturgia Horarum* megszüntette a vigília időhöz kötöttségét, s bármikor olvasható *hora lectionis*-szá tette. Úgy véljük, a matutínium virrasztó jellege az Egyház imádságos életének fontos eleme, s éppen egy szemlélődő rendben megkövetelhető. A hora áthelyezése a zsolnázmára más pontjára tehát csak kivételes engedményképpen jön szóba: aki komoly akadály miatt nem tudta e órát a maga idejében, tehát a vesperás és a laudes között elimádkozni, az ezt mintegy pótolhatja később, a nap folyamán.

A laudes és a vesperás sem kíván szerkezeti változást. A középszintű változatban csupán annyit módosítunk, hogy a zsolnárok összekapcsolását a köznapi laudesben megszüntetjük. A legalacsonyabb szinten azonban engedményképpen jóváhagyható a háromzsolnáros laudesváltozat. A kapitulum és kollektá kiválasztásában nagyobb szabadság engedhető egyrészt a nagyobb változottság irányában, másrészt abban is, hogy kéznél lévő könyvek híján néhány állandó szöveg álljon rendelkezésre. A régi zsolnázmában csak a böjti idő alatt mondtak préceszt a kollektá előtt. Ezek ad libitum mondását a jelen elgondolás az év bármely köznapiján lehetővé teszi azzal, hogy az eredeti, közbenjáró szerepű szöveget megadja a függelékben.

A napközi kishórák szerkezetében nem kell változtatás. Kívánatos, hogy a kishórák visszanyerjék eredeti szerepüket: alig 4–5 perces megállások legyenek a napi munkában úgy, hogy azokat bárhol, akár könyv nélkül is el lehessen végezni. Ezért a zsoltárai állandóak, s kijelölhető az a kapitulum, verzikulum, kollektá, melyet mint állandó részt mondhatunk, ha könyv nélkül imádkozzuk a órát. Sőt az az engedmény is elfogadható, hogy a himnusz és a 118. zsoltár bármely három verse után az imádkozó a Miatyánkkal befejezi a órát.

Az imádkozó közösségnek és egyénnek kell döntenie a prima felől. Tévedés, hogy ez a laudes megkettőzése lenne. Míg amaz a liturgikus nap hajnalának ünnepélyes órája, emez az egyén és közösség napi tevékenységét kezdi és szenteli meg. Úgy is mondhatjuk, hogy a laudes az üdvösségtörténetre figyel, a prima az erkölcsi szempontokra. Ha a Zsinat engedményének megfelelően eltöröljük a prima órát, akkor az arra való zsoltároknak más helyet kell adni, a primához csatolódó közösségi imádságot (*officium capituli*) pedig más alkalomhoz kell hozzáfűzni. Elképzelhető az is, hogy a prima emlékének megőrzésére azt csak vasárnap és hétfőn tartják, s az egész munkahét nyitányának tekintik.

A kompletórium sem kíván sok szerkezeti változást. Rövidíthető azzal, hogy a négy zsoltárt (ill. zsoltárszakaszt) 3+1 egységet alapul véve naponta váltogatják. Bár az általánosabb mai szokás szerint a bűnvallást végezhetjük a óra előtt is, talán jobb lenne azt a régi pálos szokás szerinti helyen (a kollektá előtti verzikulumok között) meghagyni.

Összegezve tehát azt mondhatjuk, hogy a órák jellegét, amint az a szerkezetükben megjelenik, egészében érintetlenül kell és lehet hagyni. A zsoltárok mennyiségi különbségeit is a óra jellegéhez tartozó elemnek tekintjük. Így lesz az a kishórákban 3, a laudesben és vesperásban 5, a vigiliában 6 vagy 12. Indokolandó egyedi engedménynek tekintjük tehát a *Liturgia Horarum* által bevezetett szabványosítást: valamennyi óra 3 zsoltárral való ellátását.

A zsoltárok elosztása

Bizonyára ez az a pont, ahol a legmeggondolandóbb döntéseket kell hozni. Egyrészt a legtöbb helyen és esetben indokolt a zsoltármennyiség csökkentése; másrészt nem szabad feladni a választott zsoltárok és a psalmodia currens ősi, jól megokolt rendszerét, de a zsoltárok és órák asszociatív rendszerét sem. Ha azonban a hagyomány egyik elemét, a *psalterium per unam hebdomadam* elvét a zsinati konstitúciónak megfelelően feladjuk, akkor a hagyományosság és a korszerűsítés egyensúlya egyéb tekintetben fenntartható.

Mivel a „teljes” zsolozsma zsoltárbeosztását korábban már leírtuk, alább a közép szint rendszerét vázoljuk fel. Kezdjük az állandó zsoltárokkal!

A latin liturgiákban a kishórákban ősidők óta a 118. zsoltárt imádkozták 3×16 verses, „római” szakaszolással. Ezt rendszerünk is megtartja, azonban Szent

Benedek újítását követve az „ábécé-szakaszolást” írja elő, s így a zsoltár két felét naponta váltja. Mivel az 1–4. abécés szakasz máshová kerül, egyik napon az 5–13., másik napon a 14–22. szakasz kerül sorra a tercia-szexta-nónában. — Engedmény gyanánt kiválaszthatjuk az egyik sorozatot, s azt imádkozzuk, amikor könyv nélkül zsoltározunk, a másikat pedig akkor, ha a könyv kezünk ügyében van.

Ha megtartjuk (legalább vasárnap és hétfőn) a primát, akkor a régi vasárnapi longa prima-ból csak a 117. zsoltár marad vasárnap, a 118. zsoltár 1–4. szakasza pedig átkerül állandó zsoltárként a hétköznapokra, vagy „heti programnak” csupán hétfőre. A longa prima többi zsoltára visszaolvad a matutinum psalmodia currens-ébe.

Ha úgy döntünk, hogy a prima megszűnik, akkor a vasárnapi kishórakat egyetlen zsoltárral fogjuk imádkozni. A terciában kerül sorra a húsvéti jellegű 117., a szextában a 118. zsoltár összevont 1–2. szakasza, a nónában pedig a 3–4. szakasz. Így a vasárnap megindítja, és mintegy előre összegzi azt a törvény-zsoltárt, melyet azután a hét folyamán részletezve, s ezzel kibontakoztatva ismeretünk.

A kompletóriumban eredetileg három zsoltár volt, melyhez hozzájárult a 30. zsoltár 1–6. verse. Ezt a négyzsoltáros formát egyetlen napra javasoljuk: szombat estére. A többi napon két, nagyjából egyenlő részre bontva változtatjuk: vasárnap, kedden, csütörtökön a 90. zsoltárt mondjuk magában, hétfőn, szerdán és pénteken a 4. zsoltárt, a 30./1–6. verseket és a 133.-at. — Engedmény gyanánt elfogadható, hogy aki könyv nélkül mondja a órát, mindig a 90. zsoltárt imádkozza.

Áttérhetünk a laudes kevert rendszerére, melyben, mint tudjuk, állandó zsoltárok is vannak és a hét napjai szerint változók is. Ezt mint a római liturgia és egyúttal a pálos rítus ősi elemét, továbbra is megtartjuk. Tehát első helyen vasár- és ünnepnapon a 92., köznapokon az 50. zsoltár áll; a harmadik helyen vasárnap az összekapcsolt 62+66., melyeket azonban a köznapokon váltakozva imádkozunk; ötödik helyen vasárnap az összekapcsolt 148.+149.+150., melyeket azonban a köznapokon váltogatunk (hétfő–csütörtök: 148, kedd–péntek: 149, szerda–szombat: 150). A második helyen álló napi zsoltár és a negyedik helyen álló kantikum a hagyomány szerint marad. Lehetséges lenne azonban a hosszabb kantikumokat az ünnepi időkben azok tartalmához illő további kantikumokkal helyettesíteni (erre mind az ősi bencés szolozsma vigíliájában, mind a X. Pius-féle reformban jó választásokat találhatunk). — Indokolt esetben megengedhető, hogy az imádkozók az első három zsoltárból csak egyet válasszanak.

A többi zsoltárt a hagyomány szerint a vigíliában és a vesperásban imádkozzuk, a psalmodia currens elvét követve. A vesperásban a 109. zsoltárnál kezdjük a sort, s ötösével haladunk előre. Mivel a sorozat közepe után néhány hosszú és kevésbé egyéni mondanivalójú zsoltár is található, a tervezet csütörtökre és péntekre heti váltakozással két sorozatot adna, így némelyik zsoltár osztható, a vesperás zsoltármennyisége egészében kissé csökkenthető lenne.

Gyakorlatilag: a csütörtöki vesperás 4–5. zsolttárhelyén a hasonló tartalmú 134. és 135. zsolttár váltakozna hetenként (mindkettő dividálva), pénteken pedig az A-héten a 136-tól, a B-héten a 139-től kezdődőket mondjuk, a hosszabakat felosztva. — Indokolt esetben az imádkozó a napi zsolttáradagból csak hármat mond, ügyelve arra, hogy egy hosszabb idő alatt mindegyik zsolttárra sor kerüljön.

A zsolttárok zömének a vigília ad helyet a psalmodia currens elve szerint, az 1–108. zsolttárig. Mint arról már szó volt, vasárnap szeretnénk megtartani a 3x3 zsolttáros beosztást, jóllehet nem a hosszú virrasztás szerinti összevont zsolttárokkal. Az ősi „nagyvirrasztási” sorozatból kiemelhetők a vasárnaphoz legillőbbek, mégpedig: 1–2–3., 8–10–18. és 19–20–23., a többiek pedig bekerülnek a számsorrend szerinti sorozatba. Mivel olyan elrendezésre törekszünk, melyekben eltérő hosszúságú napi adagok szerint lehet előrehaladni, a zsolttárokat illetve divíziókat legcélszerűbb hármas csoportokba („terniókra”) osztani, amelyekből naponként kettőt tanácsolunk venni, de lehet négyenként haladni, vagy bizonyos esetekben csak eggyel beérni. Az osztások alkalmazásával a számsorrendbeli előrehaladás esetén is nagyjából egyenletes hosszúságú hármasok alakíthatók ki. (Egyetlen kivétel: a 107. zsolttár, mely az előtte és utána lévő háromosztatú zsolttárral nem kapcsolható össze, így a 102. két szakaszával alkot egy terniót.) A régi matutinumokban a zsolttárok kettesével kaptak antifónát. Természetszerűen adódik, hogy e rendszerben egy terniót fogjon össze egy antifóna. A terniók száma szerencsésen 48, mely így 24 felé (négy hét), 12 felé (két hét), de 48 felé is (nyolc hét) felosztható. A terniók rendje a következő (törtvonal után a divízió-szám; a másutt éneklendő zsolttárok természetesen kimaradnak):

1	6, 7/1–2	13	33/1–3	25	59, 60, 61	37	83, 84, 85
2	9/1–3	14	34/1–2, 35	26	63, 65/1–2	38	86, 87/1–2
3	11–12–13	15	36/1–3	27	67/1–3	39	88/1–3
4	14–15–16	16	37, 38/1–2	28	68/1–3	40	93, 95, 96
5	17/1–3	17	39/1–2, 40	29	69, 70/1–2	41	97, 98, 100
6	17/4–6	18	41, 43/1–2	30	71, 72/1–2	42	101/1–3
7	21/1–3	19	44/1–2, 45	31	73/1–2, 74	43	103/1–3
8	22, 24/1–2	20	46, 47, 48	32	75, 76/1–2	44	104/1–3
9	25, 26/1–2	21	49/1–3	33	77/1–3	45	105/1–3
10	27, 28, 29	22	51, 52, 53	34	77/4–6	46	106/1–3
11	30/1–3	23	54/1–2, 55	35	78, 79/1–2	47	102/1–2, 107
12	31, 32/1–2	24	56, 57, 58	36	80, 81, 82	48	108/1–2

Külön engedményre itt nincs szükség, hiszen az előrehaladási ritmus maga biztosítja az alkalmazkodást. Azok a közösségek és egyének azonban, akik rendszeres zsolozsmázásra nem kötelezettek, választhatnak tetszés szerinti terniót (hiszen az ókeresztény népszolozsmában sem énekeltek a teljes psalte-

riumot), vagy bármely megszakítás (kihagyás, közbeeső ünnep) után ott folytathatják a psalmodia currens-t, ahol előzőleg abbahagyták.

Ezek szerint a zsoltárok megújított elosztása:

	<i>vasárnap</i>	<i>hétfő</i>	<i>kedd</i>	<i>szerda</i>	<i>csütörtök</i>	<i>péntek</i>	<i>szombat</i>
<i>matut.</i>	1–2–3 8, 10, 18 19, 20, 23	psalmodia currens					
<i>laudes</i>	92, 99 62+66 kantikum 148–150	50, 5 62 kantikum 148	50, 42 66 kantikum 149	50, 64 62 kantikum 150	50, 89 66 kantikum 148	50, 142 62 kantikum 149	91 kantikum/ 1–3 150
<i>tercia</i>	117	118/5–7	118/14–16	118/5–7	118/14–16	118/5–7	118/14–16
<i>szexta</i>	118/1+2	118/8–10	118/17–19	118/8–10	118/17–19	118/8–10	118/17–19
<i>nóna</i>	118/3+4	118/11–13	118/20–22	118/11–13	118/20–22	118/11–13	118/20–22
<i>vespera</i>	109–113/1	113/2, 114– 116, 119	120–124	125–129	130–132 + A: 134/1–2 B: 135/1–2	A: 136–137, 138/1–3 B: 139–141, 143/1–2	144/1–2, 145– 147
<i>kompl.</i>	90	4, 33/1–6, 133	90	4, 33/1–6, 133	90	4, 33/1–6, 133	4, 30/1–6, 90, 133

Amennyiben primát is mondanak:

<i>prima</i>	117	118/1–4	(118/1–4)	(118/1–4)	(118/1–4)	(118/1–4)	(118/1–4)
<i>tercia</i>	118/5–7	118/14–16	118/5–7	118/14–16	118/5–7	118/14–16	118/5–7
<i>szexta</i>	118/8–10	118/17–19	118/8–10	118/17–19	118/8–10	118/17–19	118/8–10
<i>nóna</i>	118/11–13	118/20–22	118/11–13	118/20–22	118/11–13	118/20–22	118/11–13

Az antifonále

Mivel úgy tervezzük, hogy a pálos zsolozsmát latinul is, magyarul is, kevert nyelven is végezni lehessen (és a latinul imádkozónak mindig rendelkezésre álljon segítségül a magyar fordítás), a pszaltériumot is, a himnáriumot is, sőt az antifonálét is mindkét nyelven adnunk kell. Az antifonále elrendezésénél azonban külön lehet és külön is kell választani a latin és magyar változatot. Az alábbiakban egyelőre csak az alapréteggel, az évközi időszak ún. *de psalterio* anyagrészével foglalkozunk.

A latin változat elvben azonos lehetne az egyetlen ránk maradt pálos karkönyvvel, az MR 8 antifonáléval. Valóban, a felújított dallamok döntő többsége amazzal megegyezik. A helyreállítás és a gyakorlati szempontok néhány apróbb igazítást azonban szükségessé tesznek a következők szerint.

A zsolttárelosztás apróbb változásai a zsolttárokhoz tartozó antifónákra is kihatnak. Így például a laudes összekapcsolt zsolttárainál (62.+66., 148–150.) bármelyik zsolttárból vehetünk antifónát, ha azonban ezeket váltakoztatjuk, az antifónát is az éppen azt nap mondott zsolttárhoz kell szabni.

Az elosztás, a divíziók és a terniók rendszere kivételesen antifónatöbbletet is megkívánhat. Például a 149. zsolttárhoz a pálos antifonáléban nincs két antifóna; a 118. zsolttár antifónái a „római szakaszoláshoz” igazodtak, a rövidebb szakaszhoz további antifónák is szükségeltettek; a 9., 17., 77. zsolttárt kétszer három divízióra osztva két antifónára van szükség. Néhol úgy találkoznak össze a zsolttárok a ternióban, hogy éppen nem lenne hozzájuk pálos antifóna. Mindezen esetekben a római egyház antifónakincséből kerestünk tételt. Jó hasznát vettük a *Psalterium Monasticum*-nak, mely az antifónákat is a psalterium currens szerint tartalmazza. Csak egy-két eset volt, amikor más forráshoz kellett nyúlnunk, vagy magunk kényszerültünk refrénszöveget választani. A dallamokat a középkori musicus módján hozzáigazítottuk a pálos dallamrendszerhez.

Az új perikóparendszer is, de a gyakorlati adottságok is megnehezítik a Benedictus- és Magnificat-antifónák kijelölését. Sok új evangéliumi perikópához nincs is antifóna, amellet a nagyantifónák sűrű váltakozása és bonyolultabb zenéje sok közösségben tanulási nehézséget okozna. Ezért célszerűnek látszott az órómai rendszer szerint magukból a kantikumokból adni antifónasorozatot. Alapszinten ezekkel be is érhetjük; ha jobb énekeseink vannak, ezek a tételek kicserélhetők lesznek a napi evangéliumhoz igazodó, nagyobb tételekkel.

Az évközi időben a legrégebb századokban minden bizsonnyal a pszalteriumból vettek responsóriumokat (*responsoria de psalmista*). Később ezek visszaszorultak a vízkereszt nyolcada utáni hetekre, illetve az órómai gyakorlatban az ún. új históriák (az adott időszakban olvasott bibliai könyvek megkezdése) első hetére, míg az év többi részében ugyanezen históriákhoz igazodva szerettek terjedelmesebb, olykor stilárisan is újító responsóriumokat. A mai gyakorlati lehetőségeket figyelembe véve itt három fokozatot ajánlhatunk. Első: egész évben a zsolttárresponsóriumok aznapra eső tételét recitálni magyarul a responsorium breve-k dallamán. Az új pálos antifonále ezt fogja a főhelyen hozni. A második fokozat: ugyanezeket a tételeket saját dallamukon énekelni latinul vagy magyarul. Az új pálos antifonále ezeket a függelékben közli. (Mintegy másfél fokozatnak nevezhető, ha az 1–2. responsóriumot recitáljuk, a 3. responsóriumot —akár latinul, akár magyarul— a függelékből énekeljük. A harmadik fokozat: a scriptura occurrens-hez igazodó responsórium recitálása vagy éneklése (esetleg harmadfedik megoldásként: a szentírási olvasmány után ez, a többi olvasmány után a de psalmista szerinti tétel). A hosszabb, históriás responsóriumokat csak egy későbbi, kiegészítő kötetben lesz mód közölni.

A himnárium dallamait a pálos hagyomány szerint választottuk, ahol nem volt rá adatunk, analógiásan határoztuk meg.

A matutínumban a zsoltározást és az olvasmányokat elválasztó verzikulust elvileg a naphoz igazodik; az új kiadás is ezt hozza főhelyen az egyes napoknál. Látható azonban, hogy ezt a verzikulust valójában az illető napon mondott zsoltárokból választották ki. Ha ezt az elvet akarjuk követni, célszerű más megoldásként minden hármashoz is saját, annak zsoltáraiból kiemelt verzikulust adni. Ezeket a párverseket a terniók végén közöljük.

Az antifonále magyar részében néhány más megfontolás sem hagyható figyelmen kívül. A pálos dallamok az esztergomiak változatai; az esztergomi zsolozsma magyar alkalmazása viszont már megjelent és sokféle használatba került. Néhány hangra kiterjedő változat kedvéért nem volna érdemes megzavarni az éneklőket. Ezért a himnusznál, az antifónáknál, a responsorium breve-knél átvettük a *Népszolozsma* és az *Énekes Zsolozsma az Esztergomi Breviárium alapján* című sorozat dallamait, így ezek néha nem egyeznek hangról hangra a latin változattal. Ugyanez a helyzet a független responsóriumainál, melyek latinul is, magyarul is megjelentek az *Egyházzenei Füzetek* című sorozat II/6. kötetében.

A magyar változatok még egy ok miatt eltérhetnek a latinoktól: ha a magyar szöveg eltérő hossza vagy nyelvtani szerkezete miatt könnyebben ráilleszhető egy, a latinétól eltérő, másik dallamtípusra. De didaktikai szempontok is tanácsolták olykor, hogy a latin egyedi dallama helyett típusdallamot alkalmazzunk. Ne feledjük, hogy a feladat voltaképpen kettős: minél többet őrizni meg a századok folyamán, sokszor eltérő adottságok mellett kialakított dallamkincs gazdagságából, ugyanakkor a mai körülményeket figyelembe véve mintegy megteremteni a magyar nyelvű alapkészletet olyasféleképpen, ahogyan a IV–VI. században jártak el a latin nyelvet használó őseink. A látszólagos hűtlenség, mely egy részletet elhanyagol, olykor nagyobb hűséget jelent, mert lényegben követi a hagyományt.

A lehetséges könnyítések ez esetben nem annyira a tartalmat érintik, mint inkább a megvalósítás és előadás módját.

Ahol a zenei adottságok nem kedvezőek, kiválaszthatunk egy-egy óra antifónáiból csak egyet, s azt mint antiphona sola-t énekelhetjük a zsoltárok fölött.

Elképzelhető az is, hogy például az ismétlődő zsoltárokat (például 50., 118.) mindennap ugyanazzal az antifónával énekeljük.

Lehetséges megoldás az is, hogy egy antifóna alá helyezzük a órát, de az elhagyott antifóna szövegét a doxológia után zsoltárverssel elrecitálja egy szólista vagy a közösség. (Ezt a gyakorlatot hívták régen versus ad repetendum-nak.)

Végső esetben az is elfogadható, hogy a nehezebb, vagy ritkábban előkerülő antifónákat a közösségnek a kottaolvasásban jártasabb tagja egyedül énekelje a zsoltár végén. Érdemes tudnunk, hogy az újabb kutatások szerint az ókeresztény liturgiában gyakoribb volt a szólóének, mint azt 100 évvel ezelőtt feltételezték.

Az efféle könnyítések nem is annyira most, a rövid évközi antifónák esetében kívánatosak, mint inkább később, amikor majd a temporále, s még inkább, amikor a szanktorále alkalmazásához érkezünk.

S fejezzük be gondolatmenetünket egy, az antifonáléhoz tartozó, kiváltságos tétel említésével! A magyarországi liturgikus hagyománynak európai összefüggésben is kiemelkedő értéke a Te Deum dallama. Talán nem is véletlen, hogy ennek mind latin, mind magyar nyelvű feljegyzése éppen egy-egy pálos kéziratban maradt fenn, a latin az MR 8-as antifonáléban (amelyből a következő kéziratlap is származik), a magyar pedig a világi hívő használatára, de pálos kéztől írt Peer-kódexben. Így ezeket a pálos rend kettős buzgósággal őrizheti, úgy is, mint rendi, de úgy is, mint reá bízott magyar kincset.

126

DIEBUS DOMINICIS PER ÆSTATEM

Tecum princípium in die virtútis tuæ in splendoribus sanctorum, * ex útero ante luciferum genui te.

Iurávit Dóminus, et non pænitébit eum: * Tu es sacerdos in ætérnum secúndum órđinem Melchisedech.

Dóminus a dextris tuis * confrégit in die iræ suæ reges.

Iudicábit in natióibus, implébit ruínas, * conquassábit cápita in terra multórum.

De torrénite in via bibet, * proptérea exaltábit caput.

Glória Patri et Fílio * et Spirítui Sancto!

Sicut erat in princípio et nunc et semper * et in sæcula sæculórum, amen!

Tenálad van az elsőség a te hatalmadnak napján a szentség fényében, * magamból születek téged a hajnali csillag előtt.

Megesküdött az Úr és meg nem bánja: * Pap vagy te mindörökké Melkizedek rendje szerint.

Az Úr áll a te jobbold felől, * haragja napján eltapossa a királyokat.

Ítéletet tesz a nemzetek között, † a holttesteket halomba gyűjti, * összeszúzza fejüket a széles harcmezőn.

Útja közben a patakból iszik, * azért emeli magasra büszkén a fejét.

Dicsőség az Atyának és Fiúnak * és Szentlélek Istennek!

Miképpen kezdetben vala, most és mindenkor * és mindörökkön örökké, amen!

Antiphona

Se-de a dextris me-is! di-xit Dó-mi-nus Dó-mi-no
me-o. Ü LJ az én job-bom-ra! mondá az
Úr az én U-ramnak.